

Обласна універсальна наукова
бібліотека ім. Д.І. Чижевського

Зеленська Н.М.

**Видання зі штампами
дореволюційних навчальних закладів
Єлисаветграда у фондах бібліотеки
ім. Д.Чижевського.**

м.Кіровоград – 2013

Історія ОУНБ ім. Д.І. Чижевського це невід’ємна складова історії нашого краю. Створена наприкінці XIX сторіччя у 1899 році Єлисаветградська громадська бібліотека переживала часи відносної стабільності та була на межі закриття, разом з громадою міста пережила буремні революційні роки, фашистську окупацію та тяжкі роки відбудови. Тепер це сучасна установа, яка надає інформаційні та освітні послуги користувачам не тільки нашого міста та області, а й користувачам мережі Інтернет у всьому світі. Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І. Чижевського є головним культурним, освітнім, науково-інформаційним закладом регіону. Передумовою для створення громадської бібліотеки у Єлисаветграді став бурхливий розвиток промисловості, торгівлі та культурного життя міста в другій половині XIX ст. Населення Єлисаветграда на кінець 19 ст. складало за переписом 1897 р. близько 61, 5 тисячі жителів. На 1000 жителів смертність складала 21, народжуваність – 40 чоловік. Ось як описує Єлисаветград Андреев П. Н., який займав посаду «завідуючого конторою по економічному дослідженню району Південно-Західних залізниць» в «Ілюстрованому путівнику по Південно-Західній казенній залізній дорозі» у 1898 році: *„м. Єлисаветград, нині одне з кращих і найбільш упорядкованих російських повітових міст; він навіть може сміливо змагатися з багатьма губернськими містами. Єлисаветград розташований на пологих степових схилах долини р. Інгулу ; він добре облаштований; багато великих будинків, широкі*

вулиці, сквер, парк, два бульвари, обсажені білими акаціями, - все це надає місту далеко незвичайну для наших повітових міст зовнішність. Електричний трамвай, побудований в 1897 р. по американському типу, стовпи телефонного зв'язку, значна кількість магазинів, доповнюють перше враження і переконують приїжджого, що Єлисаветград значний центр і що тут, люди живуть культурним життям, не відстаючи від століття. Єлисаветград з передмістями Ковалівка, Куцівка, Балкою, Пермським, Таборами і Биковим становить одне ціле, жителів всього до 65.000 чоловік. Зовнішньому вигляду міста відповідає його значення в торгово-промисловому відношенні; він відіграє велику роль у справі нашої південно-російської торгівлі вовною, яка звозиться сюди дрібними партіями з навколишніх містечок, тут сортується, почасти миється і потім відправляється на фабрики Варшавського району, переважно в Лодзь. Потім, Єлисаветград робить великі обороти з торгівлі зерновим хлібом, який йде звідси головним чином у Миколаїв; далі, важливе значення має торгівля борошном, що виготовляється на 12 парових млинах, обороти яких досягають 1 ½ мільйонів крб. на рік. Нарешті, потрібно відзначити, що Єлисаветград належить до числа найважливіших південно-російських ринків з торгівлі худобою і вівцями. На ряду з торгівлею, розвинулася фабрично - заводська промисловість; на першому плані стоїть борошномельне виробництво, про розміри якого сказано вище; але крім того, тут діє вісім закладів для вичинки та ремонту

сільськогосподарських машин, чотири салотопні, два миловарних заводи, два пивоварних, чотири шкіряних, три тютюнових фабрики і багато інших дрібних, що займаються виготовленням предметів щоденного вжитку. Потрібно зауважити, що продукти виробництва дуже багатьох елисаветградських фабрик і заводів знаходять збут далеко за межами Єлисаветграда . Для свого району Єлисаветград має значення, як центр просвітницький, так як в ньому зосереджений цілий ряд навчальних закладів, призначених задовольняти в цьому відношенні потреби міського населення і навколишньої місцевості. У Єлисаветграді знаходяться: чоловіча і жіноча гімназії, реальне училище, юнкерське кавалерійське училище, чоловіче духовне училище і 24 нижчих навчальних заклади” .

На початку діяльності Єлисаветградської громадської бібліотеки фонд формувався традиційно для зібрань громадських бібліотек - поповнення книжкового фонду відбувалось в значній мірі за рахунок пожертв громадянами різних станів, які надходили до бібліотеки здебільшого книгами з приватних зібрань. Щорічно на утримання бібліотеки міська управа виділяла 600 карбованців. Ці кошти витрачались на оплату за оренду та утримання приміщення, оплату праці бібліотекаря та сторожу. Кардинально змінився підхід до комплектування бібліотечних фондів після революції 1917 року. Бібліотеки отримали державне фінансування. Надаючи бібліотекам значення важливих ідейно-пропагандистських установ, держава покладала на себе фінансування комплектування

фондів та створила мережу бібліотек. За роки діяльності бібліотеки її фонд зріс від 2, 5 тисяч (при відкритті бібліотеки) примірників до 800 тисяч. Це універсальне за змістом зібрання від XIV- до ХХІ ст. З 1991 року розпочалась робота по формуванню фонду рідкісних і цінних видань. З фондів бібліотеки відібрані видання ХІХ – початку ХХ сторіччя. Був створений відділ рідкісних книг та краєзнавства. Відділ рідкісних і цінних видань Кіровоградської обласної універсальної бібліотеки ім. Д. Чижевського створено як окрему одиницю в 2001 році. Створення відділу - це певний етап в історії бібліотеки, результат планомірної роботи з формування фонду рідкісних документів, колекцій пам'яток друку та писемності. Вивчення фонду відділу рідкісних видань розпочалося зі створення каталогів „Видання друкарні Києво-Печерської Лаври” та „Кириличних стародруків”, покажчики „Польські видання” та „Україномовні видання у фонді обласної універсальної наукової універсальної бібліотеки ім. Д. Чижевського”. Наступним дослідженням стало вивчення фонду гравюр відділу рідкісних і цінних документів, що складає 105 од. зб. Це твори західноєвропейських майстрів ХVІІІ ст.: історичні та жанрові гравюри, портрети, пейзажі. У 2013 році відділ працював над дослідженням „Видання зі штампами дореволюційних навчальних закладів Єлисаветграда у фондах бібліотеки ім. Д. Чижевського.” Біографія книги відображена на її сторінках через штампи, екслібриси, власницькі записи. Значна частина книг відділу містить штампи дореволюційних навчальних закладів Єлисаветграда. Досліджуючи шлях цих видань

з бібліотек навчальних закладів до фондів бібліотеки ім. Д. Чижевського ми встановили, що значне поповнення фондів громадської бібліотеки відбулось у 1920 році, коли виконуючи декрети радянської влади „Про порядок реквізиції бібліотек, книжкових складів та книг взагалі”(1918) та „Про націоналізацію запасів книг та інших друкованих творів”(1920) були націоналізовані приватні бібліотеки та бібліотеки дореволюційних навчальних закладів. Більшовики, які прийшли до влади, спрямували свої зусилля, передусім, на ліквідацію старої системи освіти, відокремлення школи від церкви, формування нового апарату управління освітою. У відповідності з ним всі освітні установи ставали державними і передавалися у відання Наркомату народної освіти, скасовувалися національні, станові, релігійні обмеження в освіті, знищувалися колишні структури шкільного управління, закривалися приватні навчальні заклади, було скасовано викладання давніх мов. На основі декретів Ради народних комісарів, прийнятих в 1918-19 роках, система освіти була докорінно змінена: існування приватних шкіл було заборонено; введено безкоштовне навчання, спільне навчання дітей обох статей; школа відокремлювалася від церкви, а церква - від держави; заборонялося викладання в навчальних закладах якого б то не було віровчення і виконання обрядів релігійного культу; скасовувалися фізичні покарання дітей; всі національності отримали право на навчання рідною мовою; покладено початок створенню системи суспільного дошкільного виховання; вироблені і введені в дію нові правила прийому до вишів. Перші

відомості про розвиток загальноосвітніх закладів у нашому місті з'являються у 1763 році, коли при фортеці св.Єлисавети була відкрита перша школа для дітей офіцерів. На початок XX століття у Єлисаветграді діяло: середніх навчальних закладів 8 - 3 чоловічих, 3 жіночих, 2 змішаних. Загальне число учнів у середніх навчальних закладах на перше січня 1912 року - 2875, загальна кількість викладачів - 214. Спеціальних навчальних закладів у Єлисаветграді 4 - торговельні класи, педагогічні курси при 6-ти класному міському училищі, духовне училище і юнкерське кавалерійське училище. У 1920 році книги з бібліотек навчальних закладів міста були зібрані в приміщенні бібліотечної секції відділу народної освіти на розі вулиць Леніна та Інгульської¹, нині в цьому приміщенні знаходиться обласна бібліотека для юнацтва ім. Бойченка, а з 1920 по 1982 рік – обласна бібліотека ім. Н. Крупської. Склад бібліотечної секції був організований у лютому 1920 року, а вже до кінця року до нього надійшло понад 70 тисяч видань. Найбільше, понад 10 тисяч примірників, надійшло із бібліотеки громадського зібрання, майже стільки ж з бібліотек скасованих гімназій та училищ².

¹ Фонд 816, опис 1, спр. 73

² там же.

ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ

ОБОЗРѢНІЕ.

Издание Этнографического Отдѣла Императорскаго Общества
Любителей Естествознанія, Антропологии и Этнографии,

П. В. ПЕРЕВІРЕНО
1936 г.

состоящаго при Московскомъ Университетѣ.

ФУНД. БИБЛИОТЕКА

ЕЛИС. ЗЕМС. РЕАЛЬ. УЧИЛИЩ.

ОТД. IV

ИН. КАТ.

2456

СЛСТ. КАТ.

137

Кн. III.

ПОДЪ РЕДАКЦІЕЙ

секретаря Этнографическаго Отдѣла

Н. А. Янчука.

УПЛОЧЕНО

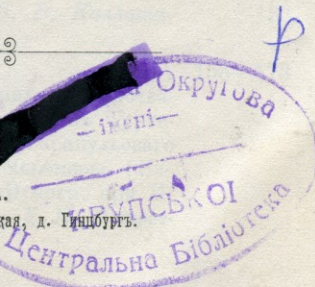
П. В. ПЕРЕВІРЕНО

МОСКВА.

„Русская“ типо-литографія, Тверская, д. Гиндуртъ.

1889.

Значна частина книг у фонді відділу рідкісних і цінних видань зі штампами фундаментальної та учнівської бібліотеки Єлисаветградського земського реального училища.

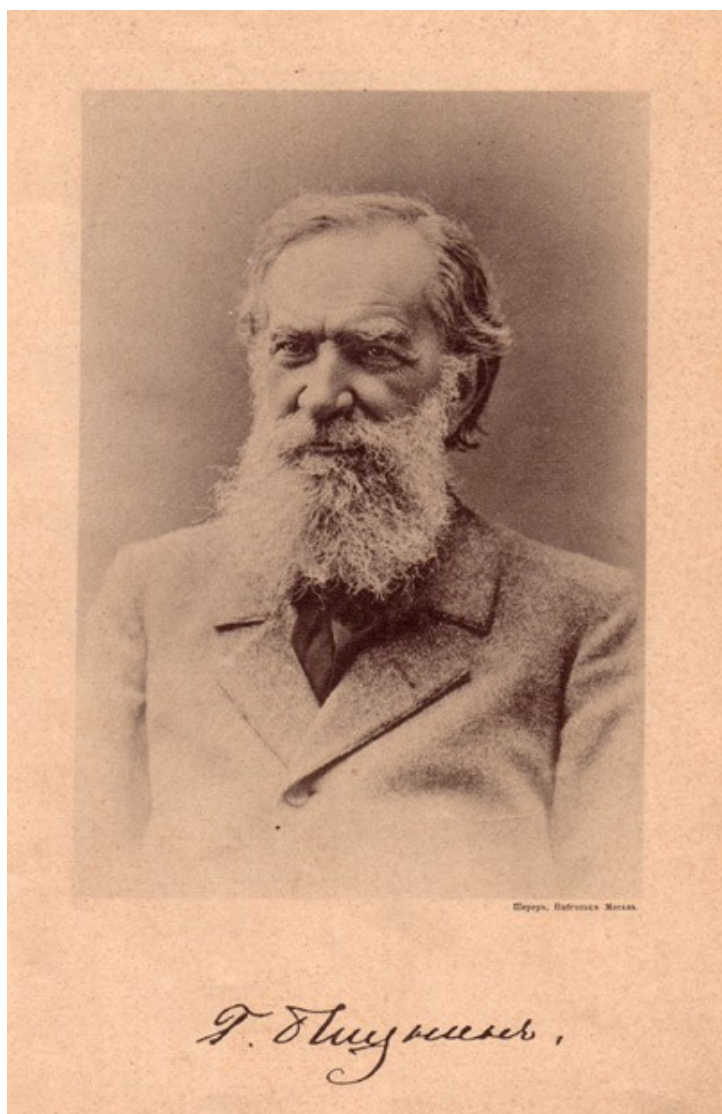
Земське реальне училище було одним з найбільших навчальних закладів Єлисаветграда в останній чверті XIX - на початку XX ст. Урочисте відкриття Єлисаветградського земського реального училища відбулось 31 серпня 1870 року. В перший рік існування передбачалось відкриття 4 класів училища, однак до четвертого класу, за результатами вступних іспитів, могли бути прийнятими із 10 абітурієнтів лише 2, тому училище відкрилось у складі трьох класів. В перший рік роботи училища в ньому навчалось 189 учнів. Реальне училище відкрили в приватному кам'яному двоповерховому будинку, розташованому на Палацовій вулиці навпроти драматичного театру, який належав поручику Саморалову. У 1873 році з приватного будинку училище було переведено до

будівлі дворянського зібрання на Ковалівці. У своєму первісному вигляді будинок проіснував до кінця 1890-х років. У цей період здійснюється давній задум земства збудувати для училища новий

корпус-пансіонат для німецьких учнів і домову церкву та іконостас при ній.

З 1882 року училищу надані права урядових реальних училищ, з якими воно зрівнювалось програмах і учбових планах, і перейшло у відомство міністерства народної освіти. На той час училище складалося із 8-ми класів: підготовчого, шести основних і додаткового загального відділення. При училищі діяли з 1880 року Вечірні рисувальні класи для „вольноприходящих” – перша в Російській імперії громадська школа мистецтв, яку очолив Петро Олександрович Крестоносцев. Навчання для всіх бажаючих незалежно від віку, статі і станової належності було безплатним. Утримувалися класи на кошти Єлисаветградського земства, яке виділяло 1, 5 тисячі рублів щорічно. Кращі випускники вечірніх рисувальних класів вступали до академії мистецтв у Санкт-Петербурзі та інших навчальних закладів. З 1874 при училищі діяла Єлисаветградська земська метеорологічна станція. Засновником і керівником станції був відомий вчений і викладач Гаврило Якович Близнін. Гаврило Якович був кореспондентом головної фізичної лабораторії та Імператорського російського географічного товариства. Широко відомі його наукові праці про циркуляцію вологи в ґрунті. Визначення вологості ґрунтів розпочато Близніним ще у 1887 році і велось до його смерті у 1901 році. Відомі його дослідження по впливу метеорологічних умов для врожайності озимої пшениці в Єлисаветградському повіті.

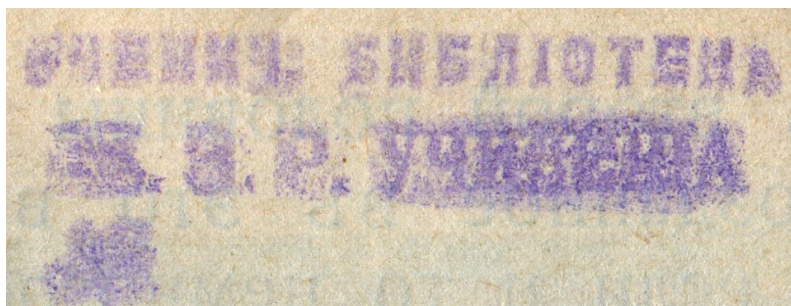

Гаврило Якович допомагав лікарям, що досліджували вплив погоди на здоров'я, надаючи їм потрібні метеорологічні дані з належними поясненнями, і сам

надрукував статтю про вплив атмосферних опадів на захворюваність горловими хворобами. Організував першу на півдні Росії дощомірну мережу. Хоча ця мережа розповсюджувалась лише на Єлисаветградський повіт, однак значення цієї роботи було високо оцінене заслуженим професором Імператорського Новоросійського університету Косовським Олександром Вікентійовичем. У 1881 році Косовський створив обласну метеорологічну мережу, названу ним «Мережа південно-західної Росії». Пізніше дощомірна мережа Єлисаветградського повіту влилась в „Мережу південно-західної Росії”. Наприкінці ХІХ ст. широкого розповсюдження набули безкоштовні народні читання. Такі народні читання були організовані при ЄЗРУ завдяки голові правління Я. Е. Ерделі та директора училища І. Ф. Бачинського і включали в свою програму не тільки духовну, а і науково-популярну літературу. Читання відбувались в затвердженому урядом порядку: в святкові та недільні дні в першу годину дня і супроводжувались тіньовими картинками. Часто в читаннях брали участь оркестр та хор. Кількість слухачів була неоднаковою: від 70 до 1700 чоловік. Лекторами були в основному викладачі реального училища, а також жіночої гімназії та духовного училища. Темі читань досить різноманітні: „Святитель Тихон Задонський”, „Архангельський край”, „Ломоносов М. В.”, „Хрещення Русі” та ін. Бібліотека Єлисаветградського земського реального училища розпочала свою діяльність одночасно з відкриттям навчального закладу. В звіті училища за 1870 рік зазначалось, що на час відкриття бібліотека

мала 448 назв та 768 томів видань. Значну частину книг для бібліотеки училища пожертвував доцент Новоросійського університету (нині Одеський національний університет ім. Мечникова) О. Ф. Стюарт. Учнівська бібліотека та початку діяльності училища не була відкрита із-за незначної кількості книг. За перший рік існування бібліотека придбала 581 назву, 983 томів видань. Місто виділило для комплектування бібліотеки 1 тисячу рублів. Міські діячі повітовий предводитель дворянства, статський радник Кирило Васильович Соколов-Бородкін та землевласник Григорій Васильович Соколов-Бородкін передали в дар бібліотеці книги та журнали.

У 1874 році відкрилась учнівська бібліотека при реальному училищі. У звіті училища за 1882 рік зазначалось, що при училищі діє 2 бібліотеки: для викладачів та учнів. Бібліотека для викладачів складається із двох відділень: педагогічного та загальноосвітнього. Педагогічне відділення включає видання з педагогіки, дидактики, методики, психології та ін.

Загальноосвітній — богослов'я, філософію, технологію, сільське господарство, історію та

допоміжні науки, географію, етнографію, мандрівки, статистику, математичні науки, природознавчі науки, мовознавство, літературно-політичні журнали, повні зібрання творів кращих вітчизняних та іноземних авторів. Дитяче відділення при ньому - видання для молодшого та середнього шкільного віку, журнали для дітей та книги для народних читань, а відділ навчальних посібників – географічні карти і картини із російської, всесвітньої та природничої історії. За звітний рік для бібліотеки училища придбані періодичні видання: Детское чтение; Русская старина; Киевская старина; Русский вестник та інші, окремі номери яких зберігаються у відділі рідкісних та цінних видань зі штампами фундаментальної бібліотеки реального училища. Значні труднощі настали для училища під час Першої світової війни — у 1915—17 роки в приміщеннях як самого училища, так і в церкві при ньому постійно на літній період розмішувалися різні евакуйовані установи — жіноча гімназія, міське початкове училище, різні військові частини; крім того в цей же час споруду училища займали під військовий шпиталь.

У 1917 році цей тип навчальних закладів в Російській імперії було ліквідовано. Замість них виникали близькі за задачами школи фабрично-заводського учнівства. Єлисаветградське земське реальне училище припинило своє існування. **Ремісничо-грамотне училище** виникло в Єлисаветграді за ініціативи викладача юнкерського кавалерійського училища Н. Ф. Федоровського у 1867

році, як приватний навчальний заклад. Поштовхом для створення закладу стала гостра необхідність у навчанні населення грамотності та ремеслу, яка виникла в другій половині XIX сторіччя, після скасування кріпосного права та з початком бурхливого розвитку промисловості в Російській імперії. Повсюди в імперії створювались навчальні заклади даного профілю. Не маючи коштів на належне утримання, училище не користувалось авторитетом та повагою. Це і змусило його засновників на чолі з Н. Ф. Федоровським шукати виходу з такого скрутного, залежного становища. Фактично, для спасінні училища було створене Товариство розповсюдження грамотності та ремесел. Рятуючись від закриття у 1873 році училище перейшло під опіку цього Товариства³. До училища приймалися хлопчики з 11, дівчатка з 8 років, всіх майнових станів. Переважно міщан, селян і солдатські діти. Для вступу до училища було непотрібно мати початкових знань. При бажанні вступити одразу до старших класів необхідно здавати екзамени. Навчання розподілялось на два курси: теоретичний і практичний. Після року навчання на теоретичному курсі учні навчались, безпосередньо, ремеслу. Тривалість навчання - п'ять років. У 1886 році чоловічі та жіночі класи для теоретичного навчання об'єднали. Практичні заняття проводились роздільно. З 13 січня 1905 року знову ввели спеціальне чоловіче відділення. До нього ступали діти від 12 до 14 років за дозволом лікарів. Курс навчання - 5. Завдяки діяльності Товариства

³ http://library.kr.ua/elib/ryabkov/ryabkov_2.html

розповсюдження грамотності та ремесел була відкрита народна бібліотека в передмісті Єлисаветграда, на Ковалівці. Бібліотека мала близько тисячі читачів та солідний книжковий фонд. **Духовне училище** в Єлисаветграді засноване у 1820 році настоятелем Єлисаветградського Успенського собору, протоієреєм Павловським. Розміщувалось в камінному двоповерховому будинку, при ньому домова церква. Духовні училища призначалися «для початкової освіти і підготовки дітей до служіння православної церкви». Піклувалось про діяльність училища місцеве духовенство. В училища приймалися діти православних духовних осіб безкоштовно, а з інших станів — з платнею. Училище мало 4 класи, програма яких наближалась до програми чотирьох класів гімназій. В училищі викладались такі предмети: російська та церковнослов'янська мова, латинська та грецька, арифметика, природознавство, церковні співи, чистописання, малювання, креслення. Співи, малювання та чистописання викладав відомий музикант Сергій Олексійович Пузьонкін. На перше січня 1915 року в училищі навчалось 169 учнів. Училище мало власне приміщення, збудоване на кошти духовенства(нині ЗОШ №14). Майже всі учні – 148 чоловік- жили в пансіоні при училищі. З яких 43 учні-безкоштовно, 105 – за плату. Плата за пансіон складала від 140 до 200 карбованців. При училищі існувала бібліотека: фундаментальна - з фондом 1498 назв, 2340 примірників, учнівська – 1242 назви, 1518 примірників, учбова та учбових посібників. З 1886 року училище опікувалось бідними учнями надаючи їм матеріальну

допомогу. При училищі діяла власна лікарня та баня. З вересня 1865 року в Єлисаветграді діяло **кавалерійське юнкерське**

училище. Ще до його відкриття в Єлисаветграді у 1859 - 1865 рр. існувало офіцерське кавалерійське училище, призначене для спеціальної освіти офіцерів кавалерії. Із книги „Історичний нарис Єлисаветградського кавалерійського училища зі спогадами вихованців школи до сторіччя заснування училища” під редакцією полковника Генерального Штабу С. М. Ряснянського: „Єлисаветградське кавалерійське училище засноване 1 вересня 1865 року для комплектування офіцерського складу кавалерійських частин Київського, Харківського та Одеського військових округів в м.Єлисаветграді, Херсонська губернія під назвою Єлисаветградського Кавалерійського юнкерського училища, в складі I ескадрону вільнонайманих юнкерів і унтер-офіцерів, всього в складі 90 осіб.

Курс училища був двохрічний. Поступово штатна кількість учнів в училищі збільшувалась (в 1868 р.-150 осіб, в 1871 – 200, в 1874 – 300 осіб) і в 1874 році юнкери були розділені на 2 ескадрони: 1-й для комплектування драгунських полків, 2-й для уланських і гусарських полків. В 1876 році при училищі був затверджений козачий відділ на 35 осіб,

який був переведений у 1886 році у Новочеркаське козаке училище” **Чоловіча гімназія**

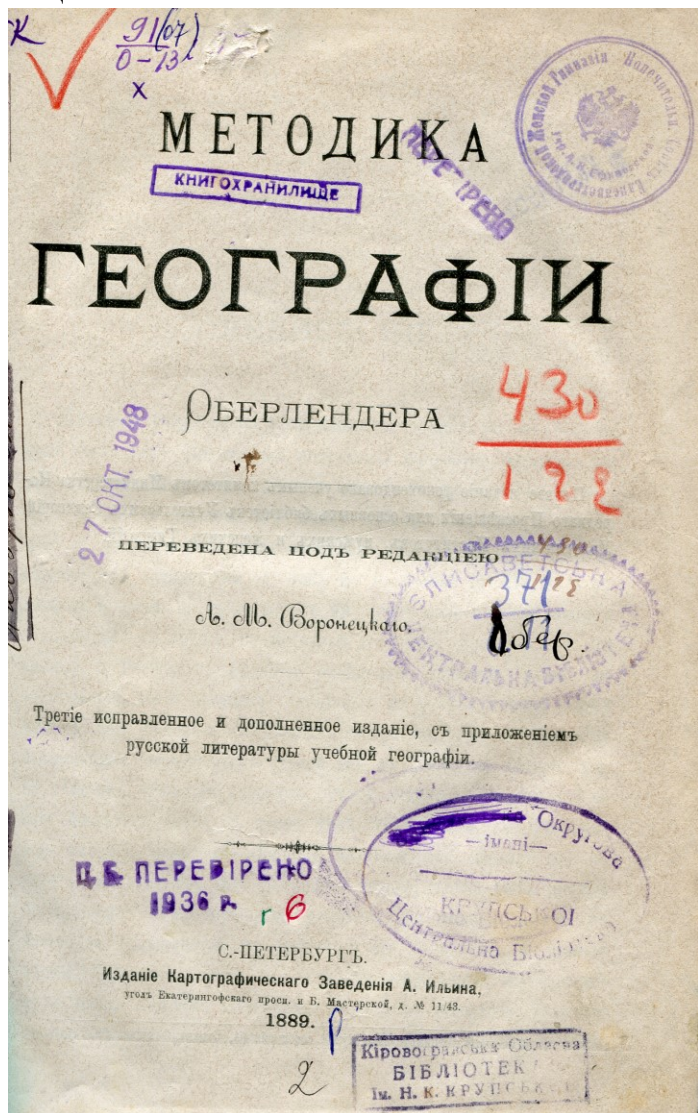
існувала в період 1885—1920 років; відіграла значну роль в культурному й освітньому житті міста наприкінці XIX — на початку XX століття, мала славні традиції й відома низкою видатних учнів та випускників.

Єлисаветградська чоловіча гімназія розташовувалась на вулиці Петрівській (нині вулиця Шевченка в будівлі, яка збереглася дотепер, — зараз її експлуатує військова частина МНС України У період 1905—10 років директором гімназії був П. А. Александровський, на честь якого пізніше була названа одна із гімназійних стипендій. В роки роботи Александровського на посаді директора відбулася деяка лібералізація порядків у гімназії. У часи визвольних змагань українців 1918 року під керівництвом директора Т. В. Калениченка відбувається українізація гімназії — всю документацію переведено українською, а сама мова стає новим навчальним предметом. 1919 року гімназія отримує повну назву «Єлисаветградська Українська Державна Гімназія». Останній документ гімназії, який зберігся в її архіві, датується 28 червня 1920 року. У липні 1920 року після остаточного встановлення радянської влади на Єлисаветградщині гімназія припинила своє існування на підставі постанови народного Комісаріату освіти УРСР від 4 липня 1920 року, якою встановлювалась єдина семирічна трудова школа. **На початку XX ст. в Єлисаветграді існували ряд приватних навчальних закладів. Серед них**

приватні жіночі гімназії Гослен та Єфимовської. Гімназія Гослен заснована у 1906 році викладачкою одеського жіночого приватного училища I розряду Марією Дезіровою Гослен. На початок 1915 року в гімназії навчалось 275 учениць. Форма учениць була чорного з синім кольору. Припинила існування у 1919 році. Жіноча гімназія Олександрі Никифорівни Єфимовської розпочала свою діяльність у 1902 році як приватне жіноче семикласне училище I розряду. У 1904 році, за положенням від 24 травня 1870 року.⁴ та пропозицією попечителя Одеського учбового округу, училище перетворено в гімназію. На початок 1915 року в гімназії навчалось 363 учениці. Гімназія знаходилась в орендованому двоповерховому будинку на вулиці Великій Перспективній (нині УБОП). В дворі дому знаходився сад, в якому відпочивали учениці. В гімназії викладали російську, німецьку, французьку мови, історію, математику, природничі науки та географію, арифметику, космографію, фізику, чистописання та малювання, рукоділля, співи, танці та гімнастику. Французьку мову Марія Костянтинівна та Марія Еріхонна - мати та сестра відомого радянського вченого, одного з піонерів ракетної техніки і одного з основних творців реактивного міномета «Катюша» Георгія Лангемака. При гімназії існував пансіон, який належав О. Н.Єфимовській. Плата за пансіон становила 250 карбованців на рік, крім плати за навчання музиці – 60 карбованців на рік. Для бідних учениць існувала

⁴ 24 травня 1870 року було затверджено «Положення про жіночі гімназії і прогімназії».

пільга – плата становила 120 крб. Проживало в пансіоні 40 учениць.

Перша світова війна внесла значні корективи в установлене життя гімназисток. На загальні пожертви

громадян були придбані тканини із яких учениці та викладачки гімназії шили теплий одяг та білизну для військових. Для потреб місцевого жіночого комітету гімназистки виготовляли різні поробки, кошти від продажу яких через лотерею використовувались для допомоги пораненим воїнам.

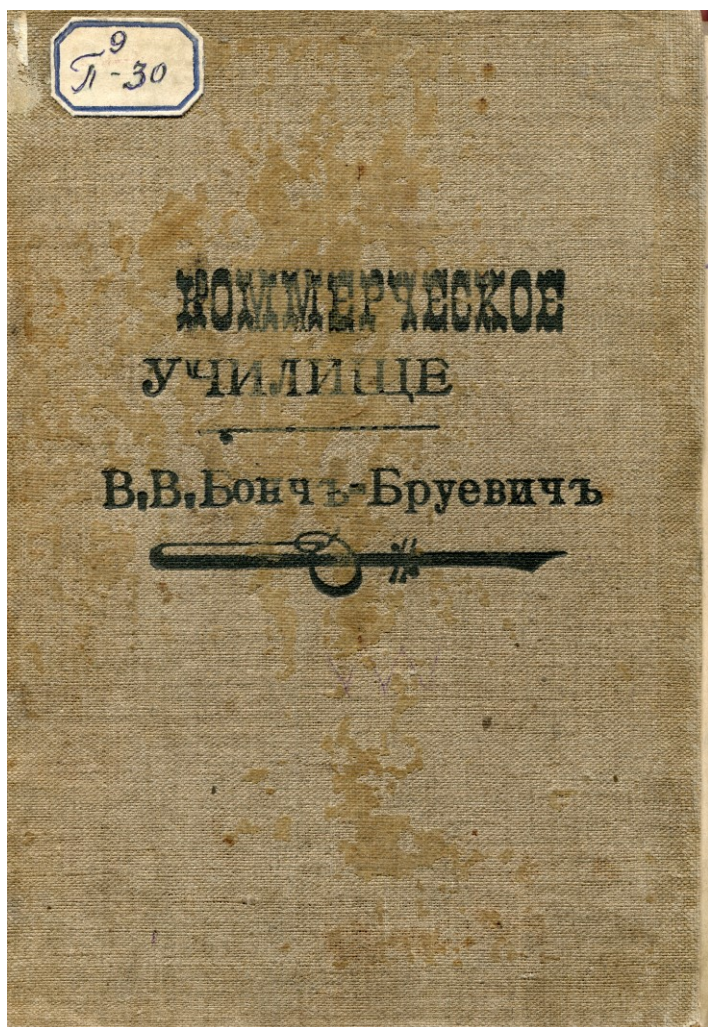
Спеціальні навчальні заклади міста.

Єлисаветградське громадське комерційне училище розпочало свою діяльність у 1908 році. Ідея створення училища належала Єлисаветградському Біржовому Товариству, яке ще у 1903 році підготувало статут училища і розпочало клопотання про відкриття училища. Міністерство фінансів, до якого звернулися з клопотанням, дозволило відкриття, покладаючи витрати на організацію та утримання училища на місцеве самоуправління. Через це Біржовий Комітет та комісія по створенню училища запропонували створити комерційне училище своїми силами і коштами місцевої громади. Для цього було засноване Товариство Розповсюдження Комерційної освіти у Єлисаветграді. До правління Товариства увійшли відомі громадські діячі міста: Тьомкін В.І., Макєєв І.І., Якубовський А. Ф., Шполянській М. А. та Я. А. та ін. В училищі діяла бібліотека – учнівська та учительська. Фонди цих бібліотек налічували на початок 1913 року: в учительській – 903 назви 1220 томів; в учнівській 3637 назв 6571 томів.

Крім того існували ще дві учнівські бібліотеки: імені колишнього учня А. Златкевича та імені покійного члена батьківського комітету І.І. Золотаревського. Цими бібліотеками опікувались самі

учні. У 1916 році училище перетворено з семикласного на восьмикласне, що надавало право випускникам училища вступати до університетів. У 1919 році училище припинило свою діяльність у зв'язку з реорганізацією системи народної освіти.

Ще до відкриття громадського комерційного училища в Єлисаветграді діяло приватне комерційне училище Бонч-Бруєвича, яке проіснувало до 1911 року. Після закриття училища бібліотека була передана до центральної бібліотеки Єлисаветградського повітового земства, про що свідчать штампи на виданнях, які накладались на штампи комерційного училища В. В. Бонч-Бруєвича.

Книги з бібліотеки комерційного училища, які збереглися у фонді нашої бібліотеки, мають однотипні оправи з тисненням підписом – „Коммерческое училище В. В. Бонч-Бруевича”

Крім того з 1911 року в Єлисаветграді діяли торгові класи при комерційному училищі товариства

розповсюдження комерційної освіти. Ці класи організовані для дорослих, які прагнули отримати комерційну освіту позашкільним шляхом. Заняття відбувались ввечері. По закінченні учні отримували свідоцтва про освіту. Навчання проходило за напрямками: група по бухгалтерії, комерційна арифметика, торгова кореспонденція, російська, німецька мови та арифметика.

В планах роботи відділу рідкісних та цінних видань подальше вивчення історії формування фонду відділу, максимальне розкриття його змісту.